

RAMAZAN ARI**

Klasik Türk Şiiri Gazel Geleneğinde Duygularla İlişkisi İtibariyle Aşk -Fuzûlî Örneği-

Love in its Relationship to Emotions in the Classical
Turkish Poetry of Ghazel Tradition
-Fuzûlî Example-

Ö Z E T

Klasik Türk şiiri gazel geleneğinin aşk anlayışında amaç her ne kadar sevgiliye kavuşmak gibi görünse de, asıl amaç aşktır. Yani aşkı doyasıya yaşamak, aşkla olgunlaşmaktır. Bunun yolu ise sevgiliye kavuşa/mamaktan, acıdan, kederden, elemenden, hasret ateşinden, kıskançlık ateşinden, sabır göstermekten, ümit ile korku arasında yaşamaktan, âh etmekten, feryâd ve figân etmekten, cev ü cefa çekmekten ve can vermekten geçer. Aşğın yaşadığı bu durumların hemen hepsi, bir duygunun ya nedeni ya da sonucudur. Ancak o duygu tek başına bir anlam ifade etmez. Metnin derânında, duygunun mutlaka aşkla bağlantısı vardır. Çünkü her duygu aşk içerisinde anlam kazanır ve onla ilgili olarak metne girer.

Duygular itibariyle, aşkın merkezinde aşğın olduğu söylenebilir. Tüm duyguları aşık yaşar. Sevgili duygu durumuna katılmaz. Aşğın hareketsiz başlatıcısıdır. O, yapmadıklarıyla ya da esirgedikleriyle duyguya ortak olur. Rakib için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Bununla birlikte, sevgili ve rakibin aşk içerisinde hemen tüm yaptıklarının aşğın aşkını arttırıcı bir işlevi olduğu söylenebilir.

ANAHTAR KELİMELER

Şiir, Divan Şiiri, Gazel, Duygu, Aşk.

A B S T R A C T

Although the purpose of classical Turkish poetry tradition seems to reach the beloved, the main aim is the art of love itself; that is to say, to take delight in love to the utmost, to mature with love. To this end, it is necessary to be unable to reach the beloved, to take pain, experience grief, to yearn for the beloved, to be jealous of the beloved; requires perseverance, to live with fear and hope, the outcry of the lover, to give your life. Almost all these situations above mentioned are the consequences or causes of a feeling that the lover possesses. However, that feeling alone means nothing. At the core of the text, it is related to love. Because every emotion obtains its meaning in love and gains its context in the text.

The lover can be said to be at the center of love as the lover him(hers)elf experiences all the emotions. It is the lover who experiences all the feelings. The beloved does not take part in this process. However, the beloved possesses the passive initiative power since the beloved participate in the process with what she denies or avoids to do. The rakib shares the same position with the beloved. Moreover, almost all the things what the beloved and the rakib do in the process carry the function of increasing the degree of the love that the lover feels for the beloved.

KEYWORDS

Poetry, Ottoman Poetry, Ghazal, Emotion, Love.

* Makalenin Geliş Tarihi: 25.04.2018 / Kabul Tarihi: 16.05.2018.

** Dr. Öğr. Üyesi, İğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (ramazan.ari@igdir.edu.tr).

“Aşk imiş her ne his var gazelde “

Giriş

Aşk, hem Doğu hem de Batı medeniyetinde üç boyutta tarif ve tasvir edilir: Bunlar aşkın metafizik, psikolojik ve biyolojik boyutlarıdır. Metafizik boyutta ele alınan aşk, gerçek halini Platon’un idealar âleminde tasavvur ettiği, İslam tasavvufunda mutlak varlığa, mutlak güzelliğe ulaşma sürecinde yaşanan hâl olarak anlaşılmış ve anlatılmaya çalışılmıştır (Özcan 2008: 39). Doğu’da gerek felsefi eserlerde gerekse edebiyat alanında –özellikle klasik Türk şiiri geleneğinde- aşk, bu boyutuyla ele alınıp işlenmiştir.

Psikolojik boyutta ise insanlar arasındaki aşk ilişkisi üzerinde durulmuş, insanın cinsel farklılığından çok ruhsal yanı ön plana çıkarılmıştır. Batı’da troubadour aşkları, romantik aşklar ve Stendhal’in temellendirmeye çalıştığı bireysel aşklar, bu boyuttaki aşklara örnek verilebilir (Özcan 2008: 39). Biyolojik boyutta da, aşkın cinsellikle bağlantılı olduğu ve kaynağında cinsel dürtülerin olduğu düşüncesi Batı’da Schopenhaur’dan Freud’a kadar, filozoflar ve bilim adamları tarafından çeşitli biçimlerde dile getirilmiştir (Özcan 2008: 39). Bununla birlikte, gerek Doğu gerekse Batı’daki aşk anlayışının, birçok ortak yönleri de bulunmaktadır (Kayaokay 2016: 195-226).

Tarif edilemeyen olgular tasvir ve tahayyül edilirler. Bu olguların başında aşk gelir. Edebiyat bu işi kelimelerle yapar. Her ne kadar farklı bakış açılarıyla değerlendirilse de aşkın en kapsamlı ve en güzel ifadesi edebiyat sahasında anlamını bulur. İlk çağlardan bu yana hemen her dönemde aşk, edebiyatın temel konusudur. İşlenen aşkın mahiyeti elbette, dünya görüşüne göre, dönem dönem ya da toplumdan topluma, hatta kişiden kişiye değişiklik gösterir. Ama aşk anlatma amacı değişmemektedir.

Türk edebiyatının Klasik Türk edebiyatı dönemine bu meyanda bakıldığında, Ömer Faruk Akün’ün; (divan şiirinden) *aşk temi kaldırılacak olsa hemen hemen bütün divanlar boşalır* (Akün 1999: 9/414) tespiti aşkın önemini anlatmaya kâfidir. Bu dönem edebiyatı içinde aşk, tabîi (cismânî)

aşktan ruhânî aşka; mecâzî aşktan ilâhî (mutlak) aşka; bedensel aşktan platonik aşka pek çok yorumlar getirilerek açıklanmaya çalışılmıştır (Pala 1995: 83). Sınıflandırmalara dikkat edildiğinde, aşkın temelde beşerî ve ilâhî olmak üzere iki yönüyle ele alındığı söylenebilir. Bunların ortak paydası aşktır. Aşkın mahiyetini belirleyen temel etken aşkın nesnesidir. O, Allah olduğunda, aşk ilâhî mahiyet kazanır. Özne ise ister beşerî aşk isterse ilâhî aşk olsun –bu durumda âşık konumunda kul vardır- her halükarda beşerdir (Arı 2017: 26).

Klasik Türk edebiyatında, aşkın işlendiği temel nazım şekli, gazeldir. Gazeller, duyguların en yoğun işlendiği şiirlerdir. Bu şiirlerde, hemen tüm duygular yer alır. Kıskançlık, pişmanlık, mutluluk, hayret, hayranlık vb. Bütün bu duygular, aşkla ilgileri nispetinde şiire girerler ve aşk içerisinde anlam kazanırlar. Aşkın başlangıcından vuslata kadar, hemen her aşamada duygular, farklı şekillerde tezahür edebilir.

Klasik Türk şiirindeki aşk, âşık ile ma'şûk arasında daha çok âşığı ilgilendiren bir durumdur (Pala 1995: 83; Tolasa 2001: 386). Duyguları genellikle âşık yaşar. Sevgili duygu durumuna katılmaz. O yapmadıklarıyla duyguya ortak olur. Merhamet etmez, sevgi duymaz, ilgi göstermez, âşığın âh u feryatlarına kayıtsızdır, derdine derman olmaz, şifâ vermez vb. Rakibin de duygu durumuna katıldığı pek söylenemez. Hemen tüm duygular âşık tarafından hissedilir. Duygular itibariyle bakıldığında aşkın merkezinde, âşığın olduğunu söylemek mümkündür.

Klasik Türk şiiri geleneğindeki aşkta, özel duygulara ve tasavvurlara yer yoktur. Aşkın başında ya da sonunda olmak, aşkın bitmesi, hatıraları gibi kişiden kişiye değişen psikolojik dalgalanmalara, şahsî duygulanımlara rastlanmaz (Akün 1994: 9/414). Ayrıca bu şiir geleneğinde, sınırları gelenekle belirlenmiş bir aşk anlayışı söz konusudur. Aşkın temel noktaları; âşığın, sevgilinin ve rakibin genel özellikleri büyük oranda belirgindir. Âşıkların (şâirlerin) yaşadıkları duygular dahi ortaktr. Özgünlük, orijinal kompozisyon ve orijinal söyleyiş, yani bikr-i mânâ itibariyledir.

İncelemeye geçmeden bir hususa daha değinmek gerekirse, Fuzûlî'nin gazellerinde¹ işlediği aşk üzerine yapılan bu çalışmanın amacı,

¹ Fuzûlî'nin hem Türkçe Divanı'ndaki hem *Leylâ ve Mecnûn* eserindeki gazeller incelemeye dâhil edilmiştir. Türkçe Divanı için son ve güncel baskı olması nedeniyle,

gazelerde işlenen aşkın Ali Nihat Tarlan'ın (Tarlan 2013: 13) nitelmesiyle *ilâhî aşk* veya İskender Pala'nın (1995: 88) ifadesiyle *platonik aşk* ya da Hasibe Maziğolu'nun (1956: 103) tespitiyle *ulvî aşk* olup olmadığı yönünde yargıya varmak değildir. Yalnızca aşkı merkeze alıp diğer duyguların² aşk ile ilişkisini ortaya koymak ve onların aşk içerisinde kendilerine nasıl yer edindiğinin cevabını bulmaktır.

1. Duygu Zemini

Aşk, görmekle başlar. Aşkın ilk durağı ve fethettiği yeri gözdür (Çetindağ 2011: 44). Bütün mesnevilerde kız ve oğlan birbirlerini görüp aşka düşerler. Bu bazen rüyada bazen de gerçek bir mekânda olabilir. Mecnun Leylâ'yı ilk kez mektepte görür. O anda, âşık olur. Aşk ondan sonra başlar. Tabii, her görüş aşkı doğurmaz. Sevgilinin bu manada, aşkın doğmasını sağlayacak güzellikte olması gerekir, yani estetik açıdan ilgiyi çekebilecek güzelliği haiz olmalıdır.

Klasik Türk şiiri geleneğinde, sevgilinin mükemmellik derecesinde bir güzelliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Güzellik unsurlarının müşebbehün bihlerine dikkat edildiğinde, her birisi "en" vasfını haiz birer nesnedir. Dudağın benzetileni la'l, taşlar içerisinde en kıymetlisidir. Yüz, en parlak olması itibarıyla güneşe benzetilir. Yine ay, gecenin karanlığı içerisinde tek ve en aydınlatıcı nesne olmakla yüze teşbih olunur. Servi, sevgilinin boyunun benzetilebileceği en düzgün ağaçtır. Elif, sevgilinin boyunu temsil ederken, Allah ism-i celâlinin baş harfi olmakla en mübarek harftir. Mihrap, sevgilinin kaşını temsil ederken kiblegâh, Kâbe-i Mu'azzama, Hz. Muhammed'in makamı mevkiinde, en kutsal yer ve makam olarak benzetilen konumunda yer alır. Yanağının ya da yüzünün benzetildiği gül, çiçekler içerisinde en güzeli; aynı zamanda Hz. Muhammed'i temsil etmesi itibarıyla en mübaregidir.

İsmail Parlatır'ın eseri, Leyla ve Mecnun için Muhammet Nur Doğan'ın eseri baz alınmıştır. *Fuzûlî Türkçe Divanı*, Haz. İsmail Parlatır, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002; Fuzûlî, *Leylâ ve Mecnûn*, Haz. Muhammet Nur Doğan, Yelkenli Yay., İst. 2010. Bu kaynaklardan Divan'dan yapılan alıntılarda "G" kısaltması yanında gazel ve beyit numarası; Leyla ve Mecnûn eserinden yapılan alıntılarda da "LM" kısaltması ile beyit numarası verilmek suretiyle alıntı yapılacaktır.

² Çalışmada söz konusu edilen duygular belirlenirken, duygu olduğu tartışılmayan ve ittifakla kabul edilen duygular inceleme konusu olarak ele alınmıştır.

Sevgilinin güzellik unsurlarının hem estetiklik hem de değer anlamında beğeni oluşturabilecek vasıflarda oldukları, örneklere dikkat edildiğinde hemen fark edilecektir. Aşkı uyandıran, âşığın hayranlık duygusuna vesile olan sevgilinin sahip olduğu bu yüksek değer ve estetik güzelliştir. Dolayısıyla sevgili bu özellikleri itibariyle âşıkları cezbetmelidir. *Değül cezbetmeyen uşşâkı ma'şûk olmağa kâbil* (LM: 2769) derken Fuzûlî, sevgilinin cezbedicilik yönüne vurgu yapar. Aşkın gereği olarak sevgili mükemmel ve kusursuz olmalıdır. Çünkü *hakîkî aşk çün müstevcibi noksân değül mutlak* (LM: 2729), yani gerçek aşk kesinlikle kusur kabul etmez.

1.1. Güzellik Karşısında Hayret ve Hayranlık

Güzelliğin ifadesi olarak beyitlerde, 'hüsn' kelimesi geçer. Aşk hüsnle, yani güzellikle doğru orantılıdır. *Hüsn ne mikdâr olursa ışk ol mikdâr olur* (G: 86/1). Bu kelimenin ilişki kurulduğu diğer kelimelere bakıldığında, çoğunlukla hüsn-i sûret, hüsn-i cemâl şeklinde, daha çok yüzle ilgili olduğu görülür. Yani güzellik deyince, çoğunlukla yüz akla gelir. Bu itibarla yüz, çehre anlamındaki cemâl, aşka düşürücü temel neden gibidir (Aktunç 1995: 77):

*Ol büt-i serkeş gelür salmış cemâlinde nikâb
Ey selâmet el-firâk ey akl ü imân elvedâ* (G: 144/5)

Beyit, aşkın başlangıcının güzel bir ifadesidir. Âşık, sevgilinin cemâlinde örtüyü kaldırmasıyla, gördüğü güzelliğe hayran olur. Selâmetten ayrılır. Aklı da imanı da gider. Artık âşık olmuştur. Aşığın güzellik karşısında aklını yitirmesi çok işlenen bir durumdur. Bunun görünen sebebi elbette, aşka düşmesidir. Ancak daha derinde aşkın başlangıcında, hayret ve hayranlık duyguları yer alır. Bunlardan hayret, güzellik karşısında duyulan şaşkınlıktır. Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi* (2013: 297) adlı eserinde, hayretin, güzelliği fevkalade bulup karşısında kendinden geçmek olduğunu, ifade eder. Kendinden geçmiş insanın da ne halde olduğunu bilemediğini, bu nedenle hayretin düşünceyi ve uzviyeti felce uğrattığını ekler. Hayranlık da yine, güzelliğin etkisiyle oluşan bir beğeni halidir. Klasik Türk şiir geleneğinde "hayran olmak" ve "hayrân kalmak" bir durum karşısında –özellikle sevgilinin güzelliği karşısında- esrar

işmişçesine kendinden geçmek demektir (Pala 2013: 199-200). *Eyle sermes-tem ki idrâk etmezem dünyâ nedür, men kimem sâkî olan kimdür mey-i sahbâ nedür* (LM: 2658) beytinde âşık böyle bir ruh hali içindedir. Dolayısıyla âşık sevgilinin güzelliği karşısında, önce hayrete düşer. Daha sonra hayranlık duyar ve hayran olduğu bu güzelliğe âşık olur. Bu sebeple aşkın temelinde, hayret ve hayranlığın da olduğu söylenebilir.

Aşk duygusunun ortaya çıkmasını sağlayan bir başka etken, âşıktaki güzellere meyletme, dürtüsü ya da içgüdüsüdür. Âşıklar tabiatları gereği güzele, dolayısıyla sevgiliye her daim meyillidirler:

Sen misen ancak Fuzûlî beyle hûblar mâ'ili
Yoksa ışk ehli kamu sen tek belâ-cûlar mudur (G: 80/5)

Yine bir başka beyitte, âşıkların sevgiliye meyli, Hızır'ın âb-ı hayâta meyli ile ilişkilendirilir:

Her kimün âlemde mikdârıncadır tab'ında meyl
Ben leb-i cânânımı Hızır âb-ı hayvânın sever (G: 71/2)

Hızır için âb-ı hayât ne ise, âşık için sevgilinin dudağı odur. Beyitte dikkati çeken bir başka nokta, sevgiliye duyulan arzudur. Aynı temsiller arzu duygusu üzerinden ilişkilendirildiğinde, sevgilinin dudağına duyulan arzunun derecesi daha açık görülür. Âşıkların meyli, sevgilidir. Meyletme, nesnesini bulduğu anda, onu elde etme arzusunu doğurur.

Duygu zemini noktasında söylenenleri toparlamak gerekirse, güzelliğe sahip sevgiliyi gören âşık, önce güzellik karşısında hayrete düşer, sonra o güzelliğe hayran olur, ardından meylettiği sevgiliye arzu duymaya başlar, nihayetinde aşk için gerekli zemin oluşur ve aşk başlar.

2. Duygu Ânı

Klasik Türk şiiri geleneğinde, âşığın sevgiliyi ilk gördüğü yer, bezmi eleştir. Aşkın başlangıcını oluşturan bu andan sonra, ayrılık safhası başlar. Ayrılık, aşkın başladığı asıl evredir. Aşkın büyümesi, âşığın olgunlaşması, ayrılıktan sonraki vuslata kadar olan sürece bağlıdır. Bu süreç, mesnevîlerde genel olarak olay örgüsünü oluşturan bölümdür. Dolayısıyla ister gazellerde ister mesnevîlerde bu süreç bir aşk yolculuğudur

(Yalçınkaya 2007: 11). Aşk yolculuğu, duygu ânını oluşturan süreçtir. Bu süreçte âşığın, âşıklığının gereği olarak yapması gerekenler vardır. Bununla birlikte sevgili de, vasfının gereğini yapar. Bu ikisine rakibi de eklemek mümkündür. Rakip ve sevgilinin tüm yaptıkları âşığı aşta olgunlaştırır. Aşkının büyümesine katkıda bulunur (Akün 1994: 9/415).

Fuzûlî'nin gazellerinde aşkın duygu ânını incelemeye geçmeden bir noktaya önceden temas etmek gerekirse, bu süreçte yaşanan her durumun, dolaylı ya da doğrudan duygularla bağlantısı bulunur. Bunlar bazen birbiriyle çelişen duygu durumları da olabilir. Bunun sebebi, şairlerin aşkı bütün yönleriyle işleme gayesidir.

2.1. Âşığın Hasret Ateşiyle İmtihanı

Aşkın gerçek manada ayrılıkla başladığı söylenebilir. Ayrılıktan sonraki bu zor süreçte, âşığın en önemli sınavlarından biri hasret ateşidir. Hasret, Cengiz Güleç'in ifadesiyle, *varoluşsal olarak ayrılığın en derinde hissedildiği zaman ortaya çıkar ki bu da ayrı olunan âna en yakın ândır* (2014: 10). Hasretin en temel göstergesinin acı ve keder olduğu düşünüldüğünde, bu duyguların en yoğun biçimde, bu ânda hissedildiği söylenebilir. Fuzûlî, bu anlamda ilk ayrılık ânındaki hissiyatını şöyle dile getirir:

*Budur farkı gönül mahşer gününün rûz-ı hicrandan
Kim ol cân döndürür cisme bu cismi ayırır cânndan (G:216/1)*

Ayrılık gününü, karşılıklı kurmak suretiyle mahşer günüyle ilişkilendirerek açıklayan Fuzûlî, bunlar arasındaki farkın, birinde cânlar cisme tekrar döndürülürken (diriltilirken) diğesinde ise cisminin cânndan ayrıldığını tevriyeli bir şekilde ifade eder. Dolayısıyla, ayrılık ânında, cismi candan ayrılmış –ölmüş- kadar acı hissettiğine işaret eder.

Ayrılık gecesi, âşık için kıyamet günü gibidir. Onun elemi ise cehen-nem azabını aratmaz:

*Hicrân gicesin görgeç dûzah elemi bildüm
Kim rûz-ı kıyâmetdür yârün şeb-i hicrânı (G:263/7)*

Âşık her ne kadar, ışkuma noksân getürmez görmemek ol ârızı (G: 179/3) ya da mest-i zevk-i şevkunam birdür yanumda var yoh (G:59/2)

dese de, diğer yandan hicrân gicesin görgeç dûzah elemin bildüm, kim rûz-ı kıyâmettür yârün şeb-i hicrânı (G: 263/7) ya da görmesem ruhsâr u kadd ü çeşm ü la'lün dem-de-dem, ömr bir an bir zamân bir lahzâ bir dem olmasun (G:214/2) şeklinde ayrılıktan dem vurur. Bu noktada bir parantez açmak gerekirse, klasik Türk şiiri geleneğinde, bu şekilde birbirinin karşıtı söylemlere sık rastlanır. Bunun sebebi, yukarıda bahsedildiği üzere, aşkın her yönüyle işlenmeye çalışılmasıdır. Gelenek içerisinde, aşk hemen bütün tezahürleriyle, insan ruhunun duyabileceği bütün hisleri ile münhasıran işlenmiştir, denilebilir. Bu da, ister istemez bu zıtlıkları ortaya çıkarır.

Ayrılıktan sonra sevgili varlığını, düşlem boyutunda devam ettirir. Âşık için artık iki sevgili mevcuttur. İlki gerçek sevgilidir ve artık ondan ayrıdır. İkincisi âşığın düşlem boyutunda oluşturduğu imgesel sevgilidir. Bu ikisi arasında, yakın ilişki bulunur. İmgesel olanın kaynağı gerçek sevgilidir. Bu yüzden imgesel olanın varlığı, gerçek sevgiliye bağlıdır. Gerçek sevgili, diğeri olmadan var olabilir, ancak imgesel olan tek başına var olamaz. Arzuyu doğuran gerçek sevgilidir. Sürdüren ise, daha çok, özellikle ayrılık halinde imgesel olandır. Kısaca, sevgilinin gerçek varlığı bir güç, imgesel varlığı da bu gücün ritmidir (Nasio 2007: 62). Aşağıdaki beyitte Fuzûlî'nin, lirik ben olarak, ayrılık halinde sevgilinin hayaliyle teselli bulurken düşlediği, aslında imgesel sevgilidir. Hatta uzun süre sevgiliyi hayal etmekten gerçek sevgiliyi unutup imgesel olana âşık olur. Bu yüzden kavuşmaya dahi meyletmez:

*Hayâl ile tesellîdür gönül meyl-i visâl etmez
Gönülden başka yâr oldugın âşık hayâl etmez (LM: 2728)*

Âşık, gönlünde, zihninde sevgiliden başka her ne, kim varsa unutmalıdır. Tıpkı ayna gibi, sevgilinin suretini zihnine, kalbine aksettirip yalnızca onu düşünmelidir:

*Levh-i hâtır suret-i cânâna kıl âyine-veş
Anı yâd it her ne kim yâdında var anı unut (G: 39/7)*

Aşkın başı güzeldir, âşığa mutluluk, heyecan verir. Şairin deyimiyle, *yahşı görünür sureti meh-veşlerin ammâ, yahşı nazar etdükde ser-encâmı yamandır* (LM: 975). Ayrılıktan sonra, *sebât u sabrda fulâd görünen*

gönüller, firâkun odını gördükçe mum gibi erir (G: 188/4). Klasik Türk şiir geleneğinde, âşık daha ziyade ömrünü ayrılık halinde geçirir. Bu yüzden aşk sürecinde o, çoğunlukla ayrılık acısı içindedir. Sevgiliden “mahrum” olduğu için son derece şiddetli, yakıcı ve tesir edici âhlar çeker. Hatta feleklere ulaşan feryâd u figânları dahi, bu noktada fayda etmez:

Yetse ger âşıklarun eflâke efgânu ne sûd
Yetmek olmaz mâh-veşler vaslına efgân ile (LM: 792)

Âşığın hasret ateşini bir nebze olsa dindiren, bu acıya dayanmasını sağlayan, vuslata dair duyduğu ümittir. Bunun yanında, aşkın hararetini arttıran durumların başında gelen “firkat”, aşkı sürekli canlı ve diri tutmaktadır (Kayaokay 2016: 208).

2.2. Ümit ile Ümitsizlik Arasında Âşık

Aşk sürecinde, özellikle ayrılıktan sonraki aşamada, âşığı hayata bağlayan, tüm sıkıntılara, dertlere katlanmasını sağlayan şey, ümittir. Sevgiliyi tekrar göreceğine inanan âşık, her daim bunun hayaliyle avunur:

Ey Fuzûlî kesme ol meh-veş cemâlinden ümîd
Sabr kal kim devrânı değül bî-hûde-gerd (G: 62/6)

Şairin kendine nasihati şudur: “Ay yüzlü sevgilinin cemalini görmekten ümidini kesme, sabret. Felek boşuna dönmüyor, elbet bir gün hayaline kavuşacaksın.” Âşık vuslatın gerçekleşeceğine kendini inandırmak istemektedir. Aslında vuslat, pek nadir gerçekleşen bir durumdur. Çünkü sevgili vefasızdır. Şairin kendi de bunu bilir: *Ahd ü peymân etdi yârum ki sana yârem velî, yarlık vakti sanursen ahd ü peymân etmedi* (LM: 2615). Ancak yine de vuslat hayaliyle mahzun gönülünü şâd eyler:

Bilmişem bulman visâlün lîk bu ümmîd ile
Gâh gâh öz hâtır-ı nâ-şâdumu şâd eylerem (G: 203/6)

Ümit ile korku arasında gidip gelen âşık, her şeye rağmen ümidini korumayı sürdürür. Çünkü onu hayata bağlayan yegâne şey, vuslat ümididir. Âşık ümitsizliğe düştüğünde, vuslatı hayal ederek hem ümit tazeler hem de hayalde dahi olsa sevgiliye kavuştuğunu düşünerek içsel bir mutluluk yaşar.

Âşığın ümitsiz olduğu konulardan biri, aşk derdinin dermanıya ilgilidir. Hiçbir tabip bu derde çare bulamamıştır. Hatta *Ne müşkil derd olursa bulunur âlemde dermanı, ne müşkil derd imiş ışkun ki derman eylemek olmaz* (G:115/2) beytinde ifade edildiği üzere, derde derman eylemek, âşığı daha da derde müptela eder. Bu aşk derdinin, bilinen tek dermanı vardır:

*Aşk derdinün devâsı terk-i cân etmekdedür
Terk-i cân derler bu derdün mu'teber dermanına* (LM: 2480)

*Ey Fuzûlî öyle kim bîmâr-ı derd-i ışksın
Yok durur ölmekden özge hiç dermânun senün* (G: 172/7)

Aslında aşk derdinin dermanı sevgilidir. Ama ondan ümit kesildiği için, âşığa ölümden başka çıkış yolu kalmaz. Ya da öldükten sonra sevgiliye kavuşacağını bilen âşık, bir an önce can vermek ister.

2.3. Aşığın "Sınırsız" Sabrı

Aşk işi müşküldür, zordur. Bunu herkes bilir. Ancak Fuzûlî'nin lirik beninin, yani âşık kimliğine ait gönlü, bundan habersiz gibi görünmektedir:

*İşitmediün mi gönül aşk müşkil olduğunı
Sana bu müşkil işi kim didi ki bünyâd it* (G: 45/4)

Aşk mihnetinin yükü çok ağırdır. Onun altında, Kaf Dağı'nın dahi beli bükülür:

*Mihnet-i ışk ey dil âsândur diyü çok urma lâf
İşk bir yüküdür ki ham bulmuş anun altında Kâf* (G: 151/1)

Bu müşkül derdin, yükün altından kalkmak elbette kolay değildir. Bu noktada sabır duygusu devreye girer. Aşkın zorluklarına katlanmak ancak sabırla mümkündür. Beyitte de işaret edildiği üzere, Kaf Dağı'nın belini bükecek denli bir dertten daha fazlası âşık için söz konusudur. Bu durumda âşığın gösterdiği sabrın derecesi açığa çıkar.

Daha önce aşk derdine tutulmamış kişilere aşk, kolay gibi görünür. Ve onlar, âşığın halinden bî-hâber oldukları için ona tavsiyede bulunurlar. Şairin (âşığın) bunlara cevabı ise şöyledir:

*Ey diyen sabr kul âh eyleme yâri göricek
Bana düşvârdur ol ger sana âsân görinür (G: 101/4)*

*Ey bana sabr it diyen hâl-i dilümden bî-haber
İşk olan yirde n'ider ârâm n'eyler şekîb (G: 31/6)*

İlk beytin ikinci mısraından, şairin kendi ben'ine aşkla ilgili yapılan haksız eleştirileri anlayışla karşıladığı anlaşılabilir. İkinci beyitte ise aşkın sabırla ilgili yönüne dikkat çekilir ve aşkın olduğu yerde, rahatın olamayacağı ifade edilir.

Âşığın sabır noktasında en çok zorlandığı hususlardan biri, aşkın gizlemektir. *Râz-ı ıskun sahlaram ilden nihân ey serv-i nâz, gitse başum şem' gibi mümkün değil ifşâ-yı râz (G:122/1)*. Âşık, her ne kadar böyle söylese de bunda pek başarılı olduğu söylenemez:

*Mey-i ıskunla ser-mest olduğum ilden nihân kalmaz
Muhâl-i akldur kim saklaya râz-ı nihân sarhoş (G: 131/5)*

Âşığın sevgiliye olan aşk sırrını kimseye söylemesine gerek yoktur. Âşığın âhları, gözyaşları, ağlayıp inlemeleri, yaraları, hâl ve tavırları, çevresindekiler tarafından onun âşık olduğunun bilinmesini sağlar. Çâk-i girîbanın, âşığın sırrını ifşa etmesine örnek şöyledir:

*Ey Fuzûlî munca kim dutdun ilden nihân hâl-i dilün
Âkıbet fehîm itdi il çâk-i girîbânun görüp (G: 33/7)*

Herkes bir şekilde âşığın durumunu anlar; ancak bir kişi müstesnadır. O, sevgilidir. Aynı zamanda âşığın durumunun müsebbibi olan sevgili, onu görmez. Daha doğrusu görmezden gelir. Sevgilinin ilgisizliği âşığın sabır göstermesi gereken bir başka durumdur. Tabii sevgiliyle ilgili sabretmesi gerekenler, bununla kalmaz. Onun cevri ü cefası, merhametsizliği, rakiplere ilgi göstermesi karşısında, âşık yine sabretmek durumundadır:

*Cefâ eliyle kılup çâk perde-i sabrum
Nihân olan gamumu halka âşikâr etdiin (L-M: 1754)*

Beyitte, hemen ilk bakışta göze çarpan sabır perdesinin yırtılmasıyla gamın aşikâr olmasıdır. Bunu ortaya çıkaran ise sevgilinin cefa elidir. Sabır, arka planındaki acı, gam, keder, sıkıntı vb. durumlar için bir nevi perde görevi görür.

Âşığın sabrının sınırı yoktur. O, sevgiliden gelebilecek her türlü acıya, kedere, cevr ü cefaya katlanır. Hatta bunları sabır perdesiyle elinden geldiğince örtmeye, dışarıya aksettirmemeye çalışır. Ayrıca bu durumlar karşısında âşık, eziyet çeken değil, gönüllü sabır gösteren bir hüviyet arz eder. Aşığın buradaki durumu, çektiği ıstıraplara rağmen bunları isyan etmeden kabullenen, hatta lütuf gibi karşılayan, aşkın yüksek bir ruh ve tevekkül terbiyesine erişmiş bir âşık imajını aksettirir (Akün 1994: 9/415). Âşık için sabrın tükenmesi, aşktan vazgeçme gibi durumlara rastlanmaz. Sabrın derecesinin ifadesi olan aşağıdaki beyitte, âşık çektiği acı ve sıkıntının büyüklüğüne işaret etmenin yanında, sabrının ne denli fazla olduğuna da göndermede bulunulur:

*Dutdı seyl-i âb-ı çeşmüm yer yüzün ammâ hoşem
Kim binâsın sabrumun ol seyl virân etmedi (L-M: 2643)*

Şair, bazen aşk derdinin zorluğundan hayıflansa da, aslında her âşık gibi bahtının ezelden kara yazıldığını bilir:

*Ezel kâtiblerî uşşâk bahtın kare yazmışlar
Bu mazmûn ile hat ol safha-i ruhsâre yazmışlar (G: 76/1)*

Yine de şair, kendi düştüğü bu duruma başkalarının düşmesini istemez. Bunun için dua eder:

*Benüm tek hiç kim zâr u perîşân olmasun yâ Rab
Esîr-i derd-i ışk u dâğ-ı hicrân olmasun yâ Rab (G: 24/1)*

Âşıkların kaderi ezelden bedbahtlıktır. Her kimse ki âşıktır işi âh u figândur (LM: 976). Bir kez aşk derdinin ve ayrılık yarasının esiri oldu mu insan, ondan kurtuluş yoktur.

2.4. Merhamet Bekleyen Âşık Karşısında Merhametsiz Sevgili

Aşk sürecinde âşık, yaşadıklarıyla her daim mağdur pozisyonundadır. Mağdur eden ise sevgilidir. Cevr ü cefası; âşığı yaralaması; nazı, niyazı; ilgisizliği gibi durumlar itibariyle sevgili, merhametsizliğini sergiler. Bu durumlar karşısında âşık, daima merhamet bekleyen durumundadır. Örnek bir beyit şöyledir:

*Dem-â-dem cevrlerdür çekdiğüm bî-rahm bütlerden
Bu kâfirler esiri bir müselmân olmasun yâ Rab (G: 24/2)*

Sevgili cevri etmekle, merhametsiz konumundadır. Beyitte dikkati çeken husus, sevgilinin hem “bî-rahm” hem de “büt” olarak nitelenmesidir. Büt, put demektir. Put ise taştan yapılır. Her daim cevri edecek denli merhametsiz olmak için taş yürekli ya da taş olmak gerekir. Tabii, beytin asıl anlamı burada değildir. “Büt”, beyitteki dini terminolojiye ait kelimeler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Müslüman âşık, kâfirlerin taptıkları bu puta âşık olmakla onun esiri olur. O da, merhametsiz olduğu için ona cevri eder. Âşık ise kendi düştüğü bu duruma başka bir Müslümanın düşmemesi için dua eder. Beyti sanatsal seviyeye yükselten ise Müslüman âşık ile kâfir put karşıtlığıdır. Ayrıca biri kul, diğeri tanrı mesabesinde olması yönüyle, bu karşıtlık derinleştirilmiştir.

Sevgili, âşiğe nispetle her daim güçlü, muktedir konumundadır. Sevilir ama sevmez. Şifa verebilir ancak vermez. Bütün âşıklar onun kölesidir. Tüm âşıkların efendisidir, sultanıdır. Bu muktedir konumuyla o, tek merhamet dilenilendir. Bununla birlikte, âşiğe zulmederek merhametsizlik gösteren de odur. Dolayısıyla hem merhametsizlik gösteren hem de merhamet dilenilen aynı kişidir. Bu yüzden âşık için tek çare, sevgiliyi merhamete getirmeye çalışmaktır. Bu durumda âşık elindeki tek silahı olan, âhını kullanır:

*Terahhum kıl bükülmüş kaddüme vehm eyle âhumdan
Sakın çıkmaya nâgeh yaydan ol ok ey kemân-ebra (G: 242/4)*

Beyte dikkat edildiğinde beytin, âşığın yay gibi bükülmüş vücudu ile ok şeklinde çıkardığı âh hayali üzerine, kurulduğu hemen fark edilir. Keman kaşlı diyerek, sevgili de hayale dâhil edilmek suretiyle, tenasüp daha da kuvvetlendirilir. Sevgili yüzünden bu hale gelen âşık, ondan

merhamet etmesini ister. Aksi halde âh okunun ansızın yayından çıkabileceği tehdidinde bulunur. Sevgilinin başına gelebileceklerle ilgili, bir nevi onu uyarır. Ancak âşığın feryâd u figânları sevgiliye tesir etmez:

*Ey Fuzûlî ol sanem efgânuna rahm eylemez
Taşa benzer bağı te'sîr eylemez efgân ana (G: 20/7)*

Merhametsizlik duygusu beyitte, “taş” imgesi üzerinden anlatılır. Âşık, içinde bulunduğu durumda, merhamete muhtaçtır. Sevgili âşığın figanlarına kayıtsızlığı itibariyle bağı taş olarak nitelendirilir. Ayrıca sanemler, yani putlar da taştan yapılır. Âşığın aşkından dolayı ettiği figanlara kayıtsız kalmak için, taş yürekli olmak gerekir. Nitekim sevgili de, sanem olması itibariyle öyledir.

2.5. Kıskançlık Ateşi

Âşığı, aşk sürecinde en çok zorlayan, katlanması en güç durumlardan biri kıskançlık ateşidir. Sevgilinin ilgisinin kendisine yönelmesini isteyen âşık, bu gerçekleşmediği ve bununla birlikte sevgilinin ilgisinin başkasına (rakîb, ağyâr vb.) yönelmesi karşısında bu duyguya kapılır. Bu hal içerisinde âşık, sitem ederek sevgiliye şu sözlerle seslenir:

*Ey beni mahrûm idiüp bezm-i visâlınden müdâm
Gayrı hân-ı iltifât üzre mihmân eyleyen (G: 222/2)*

*Ey dem-â-dem reşk tîğıyla benüm kanum dökên
Mey içüp ağyâr ile seyr-i gülistân eyleyen (G: 222/4)*

Sevgili, ilk beyitte âşığı kavuşma meclisinden her daim mahrum ederken, aynı zamanda başkalarını iltifat evi üzerine misafir eyler. İkinci beyitte ise yine başkalarıyla mey içip gül bahçesini seyreden sevgili, bu şekilde kıskançlık kılıcıyla devamlı âşığın kanını döker. Görüldüğü üzere sevgili, yaptıklarıyla ya da yapmadıklarıyla âşığın ruh halini derinden etkiler. Çoğunlukla âşiğa farklı muamelede bulunur. Tabii bu, olumsuz yöndedir. Sevgilinin âşık karşısında, genel olarak bu tarz tavırlar içerisinde olduğu söylenebilir. Herkes onun gözünden merhamet bulurken, âşığın payına gönlü yakan oklar düşer (G: 105/2). Özgeye aydınlatıcı

mum iken âşığa ateş olur (G: 176/9). Gam düşkününü kimi gördüyse elinden tutarken, âşıktan başka gam altında ezilen kalmamasına rağmen ona el uzatmaz (G: 266/5). Âşıktan esirgedikleriyle sevgili, onun üzülmesine, kederlenmesine sebep olur. Ancak ondan esirgediklerini başkalarına sunması, işte bu, âşığı kıskançlık ateşinde yakar. Bu durumda, reşk oduyla can ipliği yanar (G: 60/3). Kanla dolu gönlü titrer (G: 96/8). Bu yüzden âşık, yâri ağyar ile görmektense ayrılık derdinin esiri olmayı yeğler:

Yâri agyâr ile görmek âşığa düşvâr olur
Böyle görmekten esîr-i derd-i hicrân olsa yeğ (G: 157/2)

Beyitten anlaşıldığına göre, kıskançlık ateşi hasret ateşinden daha fazla acı verir. Bu nedenle âşık, tercihini ikincisinden yana kullanır. Âşık için sevgilinin yakınında olan, ona dokunan, onun ilgisinin yöneldiği her şey kıskançlık sebebi olabilir. Sevgilinin tenine değen saç teli (G: 60/3), yine tenine temas eden küpe (G: 96/8), yıkanırken eline aldığı tas, vücuduna değen su (G: 201/7), hatta sevgilinin dudağından çıkacak söz dahi, kıskançlık vesilesi olabilir:

Ey Fuzûlî isterem dil-dâr³ hâlüm sormağa
Reşkden kim bulmasun vasl-ı leb-i dil-dâr lafz (G: 143/6)

Beyitte âşık, sevgilinin halini sormasını istemez. Çünkü sorması halinde ağzından çıkacak lafızlar onun dudağına temas edecek, bu da âşığın kıskançlık duymasına sebep olacaktır. Hâlbuki âşığın en büyük arzusu sevgilinin, halini sormasıdır. Bu sayede, âşık sevgili ile konuşma fırsatı bulacak, halini, derdini ona anlatacaktır. Ancak kıskançlık ateşinden duyduğu korku, en büyük arzusunun önüne geçmektedir.

³ İsmail Parlatır'ın *Fuzulî Türkçe Divanı* adlı eserinde bu kelime, yönelme hali eki almış olarak "dil-dâra" şeklinde geçer. Ali Nihat Tarlan'ın *Fuzulî Divânı Şerhi*'nde ise kelime "dildâr" şeklindedir. Beytin anlamı düşünüldüğünde, Tarlan'ın okuyuşu doğru olduğu kanaati hâsıl olduğundan, metinde "dildâr" hali kullanılmıştır. Gölpınarlı ve Dilçin ve Kenan Akyüz vd.'in de kelimeyi "dil-dâr" şeklinde eserlerinde kullanması kanaatimizi doğrular niteliktedir. Bkz. Ali Nihat Tarlan, a.g.e.: 348; *Fuzulî Divânı*, Haz. Abdülbâkî Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1961, s. 80; Cem Dilçin, *Fuzulî Divânı Üzerine Notlar*, Harvard Üniversitesi, Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2001: 116; *Fuzulî Divanı*, Haz. Kenan Akyüz vd., Akçağ Yay., Ank. 1997: 198.

2.6. Âşığın Hayal Kırıklıkları

Aşk hayalle başlar. Hayallere, ümit eklenir. Hayalleri gerçek kılmak için emek verilir. Böylece, beklentiyle birlikte inanç da artar. Âşık da, aşk sürecinde sevgiliye dair hayaller kurar. En büyük hayali vuslata dairdir. Her daim ümitvârdır. Bunun yanında, sevgiliden ilgi görmeyi bekler. Ona halini arz etmek ister. Aşk derdine çare ister. Âşığın tüm hayalleri, bunlar üzerinedir. Ancak, hiçbir şey umduğu gibi olmaz. *Hayalkıran* sevgili, âşığı büyük hayal kırıklığına uğratar. Âşık Fuzûlî'nin bu anlamda yaşadığı bir örnek şöyledir:

*Çâre umdum la'l-i şîrînünden eşk-i telhüme
Telh güftâr ile aldun cân-ı şîrînim benim (G: 207/5)*

Acı gözyaşına, sevgilinin dudağından çare uman âşık, umduğunu bulamadığı gibi, hâlihazırda elinde bulunan tatlı canından da olur. Ummak, beklentinin varlığına işaret eder. Bu manada beyitte geçen “çâre ummak” ifadesi âşığın, sevgilinin derdine derman olacağı beklentisi ve hayali içinde olduğunu gösterir. Ancak sonuç hiç de hayal ettiği gibi olmaz. Aslında, âşığın beklenti içinde olması, boşuna değildir. Bunun için haklı sebepleri vardır:

*Ahd ü peymân etdi yârum ki sana yârem velî
Yarlıg vakti sanursen ahd ü peymân etmedi (LM: 2615)*

Sevgilinin söz verip yemin etmesi, doğal olarak âşığı beklenti içine sokar. Verilen sözle ilgili hayaller kurmasına sebep olur. Fakat “yarlıg vakti” geldiğinde, sevgili tüm o söz ve yeminlerini unuttunca, âşık için hayal kırıklığı kaçınılmaz olur.

Ömrünü aşk yolunda harcayan âşık için hayal kırıklığı, yalnızca sevgiliyle ilgili değildir. Dostlar pervasızdır. Sevgili gibi onlar da ilgi göstermezler. Dertlerini paylaşabileceği, bir hem-dert (dost) yoktur. Yine felek, merhametsizdir. Hiçbir zaman onun arzusunca dönmediği, ona istediğini vermediği gibi, hep kötülükler karşısına çıkarır. Dünyada huzur, sakinlik de kalmamıştır. Ayrıca düşmanlar çok güçlüdür, buna karşın tali' ise çok zayıftır:

Dost bî-pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn
Dost çok hem-derd yok düşmen kavî tâlî' zebun (G: 219/1)

Hayal kırıklığına uğratan, dost, felek, dünya ve talih dolaylı da olsa, hepsi aşk içerisinde, aşkla ilgili beklentilerini boşa çıkarmak yönüyle âşığa hayal kırıklığı yaşatırlar. Hemen hiçbir alanda umduğunu bula-mayan âşık, hangi işe başlasa sonunda pişmanlık yaşar. Yaşadığı hayal kırıklığı karşısında ise o, talihe şikâyetini şu ifadelerle dile getirir:

Ne tâlî'dür bu kim âlemde âgâz itmedüm bir iş
Kim ol işden ser-encâm itmedüm hâsıl perîşanlığ⁴ (G:148/4)

Vefâ her kimseden istedüm andan cefâ gördüm
Kimi kim bî-vefâ dünyâda gördüm bî-vefâ gördüm (LM: 1485)

Görüldüğü üzere âşık için hangi işe başladıysa sonu pişmanlık; kime güvendiye ve kimden vefa beklediye sonu hayal kırıklığı olmuştur.

2.7. Aşka Dair Pişmanlıklar

Âşık, aşkı için birçok fedakârlıkta bulunur. Aşkı uğruna ömür nakdinin tümünü sarf eder. Sevgilinin her türlü cevr ü cefasına katlanır. Hasret ateşiyle yanar. Her daim acı çeker, âh u feryatları eksik olmaz. Herkesin kınamasına maruz kalır. Kendini rüsva eder. Tüm bunlara rağmen sevgiliden en ufak ilgi, alaka görmeyince, aşka verdiği emekler noktasında bu durum, bazen pişmanlık duymasına neden olabilir:

Hûblar âşıkâ meyl itmedüğün bilse idüm
Özümi ışk ile rüsvâ-yı cihân itmez idüm (G: 187/3)

Beyti biraz açmak suretiyle anlamlandırmak gerekirse şöyle bir anlam çıkar: “Ben sevgililer âşıklara meyleder diye bildiğim için bir

⁴ Ali Nihat Tarlan'ın Fuzûlî Divânı Şerhi eserinde bu kelime “peşimanlığ” olarak geçer (s. 357). Kenan Akyüz vd.'nin hazırladığı neşirde de kelime “peşimanlığ” şeklin-dedir. Bkz. Fuzûlî Divanı, Haz. Kenan Akyüz vd., Akçağ Yay., Ank., 1997: 200. Ancak Abdülbâkî Görpınarlı'nın Fuzûlî Divânı neşirinde ise kelime, Parlatır'ın neşirindekiyle aynı “perişanlığ” olarak geçer. Bkz., Fuzûlî Divânı, Haz. Abdülbâkî Gölpinarlı, İnkılâp Kitabevi, 2. Bsk., İst. 1961: 82. Cem Dilçin'de bu beyitle ya da kelimeyle ilgili bir izahat yoktur.

beklenti içine girdim ve aşkım uğruna kendimi cihana rüsva ettim. Ancak benim bildiğim doğru değilmiş, sevgili bana meyletmedi. Bu yüzden kendimi cihana rüsva ettiğim için pişmanım.” Beyitten çıkan ilk anlam budur. Ama âşığın aşkıyla ilgili böyle bir pişmanlığa düşmesi, mümkün değildir. Âşığın (şâirin), sevgililerin meyletmediğini bilmemesi, düşünülemez. Herkes gibi âşık da bunu bilir. Burada, tecahülü arif yapar. Beytin özgünlüğü de buradadır. Âşık, sevgililerin meyletmediğini bildiği halde aşkı için kendini cihana rüsva etmiştir. Bu sayede, ne kadar büyük âşık olduğunu ispata çalışır. Dolayısıyla âşığın bu noktada, gerçek bir pişmanlık yaşadığı söylenemez.

Âşığın aşk sürecinde, gerçek manada yaşadığı pişmanlık ise vuslat günleri sevgiliye canını feda etmemeye dairdir. İlgili beyit şöyledir:

Vasl eyyâmı revân yâre fidâ eylemediün
Ey Fuzûlî gam u hicrân ile çıksun cânun (G: 167/7)

Kavuşma günlerinde, sevgili için canını feda etmediği için pişman olan âşığın, bunu ayrılık ve gamı gördükten sonra yaşaması dikkate değerdir. Can vermek âşiğe, ayrılık ve gamdan daha kolay görünür. Zamanında bunu yapmadığı için de, “çıksun cânun” diyerek, kendi “ben”inene öfkelenir.

2.8. Sevgilinin Gazabına Karşılık Âşığın Sitemkâr Öfkesi

Aşk ilişkisinde, hemen bütün olumsuzlukların odak noktasında âşık bulunur. Yaşanılan olumsuzluklar karşısında sabrın tükenişi, ister istemez öfke uyandırır. Sevgilinin cevri ü cefası, zulmü, gönlünü kan eylemesi, her daim yaralaması vb. Bunların yanında sevgilinin âşiğe karşı haksızlık içerisinde olması, hak ettiği ilgiyi göstermediği gibi, bunu rakiplere reva görmesi öfke uyandıran sebepler arasında gösterilebilir:

Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd ider ihsân
Niçün kılmaz bana dermân beni bîmâr sanmaz mı (G: 264/2)

Beytin ilk mısraı, öfkenin sebebine dairdir. İkinci mısradan ise âşığın öfkesi görülür. Tabii bu öfke, sebebi itibariyle büyük bir öfke beklentisi oluşturan, ancak sonuç itibariyle hafif dereceli bir öfkedir. Âşık, sevgilinin

kendisine karşı, hasta olduğunu bildiği halde, tegafül göstermesine kızar. Öfkesi, “Niçün kılmaz bana derman?” sözde soru cümlesinden anlaşılabilir. Cümlede öğelerin dizilişine dikkat edildiğinde, vurgunun soru kelimesi ile birlikte yüklemde olduğu fark edilir. Cümle, yalnız bu kısımıyla sabrın arkasından gelen bir isyan cümlesi gibi düşünülebilir. Bununla birlikte mısraın devamındaki, “beni bîmar sanmaz mı” soru cümlesiyle birleştirildiğinde, sitemle birlikte merak için sorulan bir cümleye dönüşür. Bir nevi, ifade yumuşatılır. Dolayısıyla, beyitte olduğu gibi haksızlığa uğradığında dahi âşık, söz konusu sevgili olunca şiddetli bir öfke gösteremediği gibi, ancak sitemle karışık şikâyet mesabesinde bir öfkeyle karşılık verir.

Âşığın öfke tepkisinin derecesini ve şeklini belirleyen, sevgili karşısındaki konumudur. Âşık, güçsüzdür, zayıftır, savunmasızdır, köledir, kuldur. Buna karşın sevgili ise güçlüdür, muktedirdir, gönül ülkesinin sultanıdır, hükümdarıdır. Konumuna uygun öfke gösterir. Bu yüzden öfkesi büyüktür, şiddetlidir, azap verir. O öfkelendiğinde gazaplanır. Gazabı uyandırdığı vakit, çevreder. Hedefi de, âşiktir:

Cevr olur âdet gazap vakti ne âdetdür bu kim

Cevriin az eyler bana ol mâh çün eyler gazab (G: 29/2)

Sevgilinin gazap vakti, âşığa cevretmesi âdettendir. Yani gazabını öyle gösterir. Bu durumda, âşıktan beklenen, ondan cevri kesmesini istemektir. Fakat âşık, tam aksine cevri kesmesini istemediği gibi asıl, kesmesi halinde sevgilinin kendisine gazap edeceğini ifade eder. Sıradan insan psikolojisine zıt gibi görünen bu durumun ardında, sevgilinin cevrederek dahi olsa âşığa ilgi göstermesi onun için mutluluk verir, düşüncesi bulunur. Aksi durum, sevgilinin tamamen ondan yüz çevirmesi anlamına gelir. Bu ise, doğal olarak ona daha fazla azap verecektir.

2.9. Âşığın Aştan Korkusu ile Sevgilinin Âh Alma Korkusu

Bilgisizlik korkunun temel nedenlerinden biridir. Korku nesnesine vâkıf olunamadığı için, o nesne karşısında, öznedede korku oluşur. Klasik Türk şiirine bu manada bakıldığında, daha önce aşkı yaşamamış âşık için, aşka dair bir bilgisizlik söz konusudur. Elbette, aşkla ilgili herkesin malumu bir takım bilgiler mevcuttur ve âşık da bunları haizdir. Ancak

tecrübe anlamında, yaşayıp görme olmadığı için tecrübî bilgi olarak âşık bu bilgiye matuf değildir. Aşağıdaki beyitte, âşıkla ilgili böyle bir durum söz konusudur:

*İşkdan vehm itmesün âşık gönlüm yakar diyüp
Hiç sultânım diyen mülkünü virân istemez (G: 124/6)*

Aşkın gönlü yaktığı, herkesin malumu bir bilgidir. Ancak âşık, daha önce aşkı tecrübe etmediği için, aşkın bu yönüyle ilgili korku duyar. Gönlün yanması, gönle zarar vermesi yönüyle olumsuz bir durum olmakla, âşıkta korkuyu oluşturur. Bu noktada beyitteki üçüncü kişi devreye girer ve korkmaması gerektiği yönünde tavsiyede bulunur. Sebep olarak, âşık olunması halinde gönlün sultanı olan sevgilinin mülkünü viran istemeyeceğini söyler.

Âşığın korkusu yersiz değildir. Sevgili hâiz olduğu özellikleri itibariyle, aslında korku duyulması gereken biridir. Onun gözü, kirpiği, zülfü, gamzesi, beni, çene çukuru; kan dökmek, yaralamak, asmak, öldürmek, cevretmek, tuzığa düşürmek vb. özellikleriyle korku yaratır. Fuzûlî, bu manada sevgilinin çene çukurunun oluşturduğu korkuyu, şu ifadelerle anlatır:

*Bakma ey dîde zenahdânına mahbûbların
Gezme gâfil hazer it düşmeyesen câhlara (G: 257/6)*

Sevgilinin çene çukurundan âşığın korkması, *bend ü zindân-ı gam u mihnetten olmışdum halâs, âh kim düşdüm yine zülf ü zenahdânın görüb (G: 33/6)* beytinde işaret edildiği üzere, onun mihnet zindanı ve kuyu oluşu yönüyledir. Bunun yanında, *hat bu mazmûn iledir taraf-ı zenahdânunda, ki bu zindanın esîrine yok ümmîd-i necât (G: 38/3)* beytinde ifade edildiği gibi, buradan kurtuluş ümidi yoktur. Bu nedenle âşık, sevgilinin çene çukuruna bakmaması ve gafil gezmemesi yönünde, gözünü (kendini) uyarır. Çünkü çene çukuru âşığı hapsetmesi ve buradan kurtuluş ümidi olmaması yönüyle, tehlikeli bir durum arz eder. Dolayısıyla âşığa zarar gelme ihtimali yüksektir. Bu yönüyle âşıkta korkuya sebep olur.

Buraya kadar, âşığın aşk ve sevgiliyle ilgili korkusu söz konusu edildi. Gazellerde korkuyu oluşturan yalnız sevgili değildir. Âşığın da tehlike arz ettiği durumlar vardır. Sevgilinin hadsiz cevri ü cefası, âşığın

canını yakması, kanını dökmesi vb. durumlarda âşık da elindeki tek silahı olan âhına başvurabilir:

Hazer kıl âh odından cevriüni uşşâka az eyle
Hâs ü hâşâki yakma şu'lesinden ihtirâz eyle (G: 250/1)

Beyitte, âşıklara çok cevreden ve çer çöp gibi olan âşıkları yakan bir sevgiliden şikâyet söz konusudur. Bunlar karşısında ise âşık, sevgiliye cevriini azaltması ve âşıkları yakmaması konusunda uyarır. Aksi halde onun âh ateşiyle ya da çer çöpün aleviyle yanabileceği tehdidinde bulunur. "Hazer kıl" ve "İhtirâz eyle" fiillerinin emir kipinde olması, bunun göstergesidir. Tehdit, sevgilinin zarar görebileceğini gösterir. Mazlum durumundaki âşığın âh (beddua) etmesiyle sevgiliye bir bela gelebilir. Beyitte, sevgilinin âşıkları hor görmeyip âhlarının ateşinden çekinmesi gerektiği imâ edilmektedir (Dilçin 2001: 217).

Âşık, sevgilinin yaptıkları karşısında mazlum durumunda olduğu için duasının kabul olma ihtimali yüksektir. Onun bu durumda, ellerini göklere açıp yapacağı dua, sevgiliye edeceği bir âh, sevgiliyi mahvetmeye yetecektir:

Çekme dâmen nâz idüp üftâdelerden vehm kıl
Göklere açılmasun eller ki dâmânundadır (G: 67/3)

Pitoreskin bir örneği olarak düşünülebilecek beyitte, elleriyle sevgilinin eteğini tutan düşkün âşık, sevgilinin naz edip eteğini çekmesiyle elleri açık bir vaziyette (dua eder şekilde) kalacaktır. İşte tehlike o andan sonra başlayacaktır. Düşkün ve mazlum âşığın edeceği bir dua, sevgiliye bela musibet gelmesine sebep olacaktır. Âşık, henüz gerçekleşme de bu durumu, yine tehdit, korku yaratma unsuru olarak kullanır. Tabii, sevgilide korku oluşup oluşmadığına dair, bir işaret yoktur. Aslında buna gerek de yoktur. Çünkü bu şiir geleneği içerisinde, sevgilinin âşığın âhından korktuğu, tüm şairlerin malumudur. Birçok şair, Fuzûlî'de olduğu gibi, bu bilgi üzerine beytini kurgular. Bu durumda sevgilinin korkup korkmadığının bir önemi kalmaz. Önemli olan, âşığın âhının korku yaratabilecek niteliğe sahip olmasıdır.

2.10. Keder Ağırlıklı Bir Aşk

Klasik Türk şiiri geleneğine bir bütün olarak bakıldığında, keder ağırlıklı bir aşk anlayışının hâkim olduğu, herhangi bir istatistiğe gerek olmadan rahatlıkla söylenebilir. Âşık daima gam, keder içindedir. Ayrı-lıkla başlayan süreçte, vuslat ümidi dışında, hemen her şey âşığın gözyaşı dökmesine sebep olabilir. Hasret ateşinden dolayı gamlanır. Hayal kırıklığı neticesinde kederlenir. Pişmanlıklarının sonucu, üzüldür. Öfkesini gösteriş şekli dahi, sitemle karışık üzüntü şeklindedir. Sevgili, hemen her yaptığıyla onun kederine keder ekler. Cevr ü cefası, yaralaması, kan dökmesi acı çekmesine neden olur. Merhametsizliği, ilgisizliği yine aynıdır. Gönlü her daim kanlıdır. Feryâd u figan içindedir. Âhı hiç kesilmez. Fuzûlî, bu durumu bir beytinde şöyle dile getirir:

*Aşk içre azâb olduğın andan bilürem kim
Her kimse ki âşıkdur işi âh u figândur (LM: 976)*

Âşığın âh u figân etmesi, bir nevi aşkın kanunu gibidir. Böyle olmasında şairin de katkısı vardır:

*Ey Fuzûlî akıdup seyl-i sirişk ağlayalı
İşk ehline figân etmeği kânun itdün (G: 162/7)*

Aşk içerisinde, âşığın acısının en temel sebebi sevgilidir. Sevgili, yaptıklarıyla ya da yapmadıklarıyla âşıkta acıya neden olur. Bu anlamda, aşağıdaki beyitte olduğu gibi, sevgilinin acı sözleri ve sert bakışı âşıkta, böyle bir etki uyandırır:

*Acıtdı beni acı söziün tünd nigâhun
Ey nahl-i melâhat ne belâ tülh berün var (G: 75/2)*

Sevgilinin güzellik unsurlarından her biri ayrı ayrı, kendi fonksiyonlarını icra ederek âşığı inleter ve âh ettirir. Saçlar onu bağlar, asar; çene çukuru hapseder; gözler ok atar, hançerler, yaralar; “ben” onu tuzağa düşürür; ayva tüyleri gönlünü yıkar; yüzü bela ile canını yakar; boyu posu belini büker, âh ettirir vb. Sevgilinin hemen her uzvu âşığa ayrı bir keder, ıstırap ve dert verir. Fuzûlî bir beytinde, bu unsurların âşık üzerindeki tesirini mürettep leff ü neşr sanatının bir örneğiyle şöyle sıralar:

*Nice kadd ü hâl ü hatt u ruhun gam u derd ü renc ü belâ ile
Büke kaddümi töke yaşumu yıka gönlümi yaka canumu (G: 305/6)*

“Ey Sevgili! Daha ne kadar boyun posun aşk ıstırabı içinde belimi bükecek? Daha ne kadar senin “ben”in, beni acı içinde bırakıp gözyaşımı dökecek? Daha ne kadar ayva tüylerin dert ile gönlümü yıkacak? Daha ne kadar yüzün belâ ile canımı yakacak?” Beyitte görüldüğü üzere, sevgilinin her uzvu âşıkta farklı tarzda, ama benzer bir ruh halini ortaya çıkarır. Hepsisi kederin başka bir tezahürüdür.

Yine sevgilinin candan usandıracak denli cevri, âşığın felekleri yakacak kadar âh etmesine neden olur. Ama yine de âşığın murâdının mumu yanmaz:

*Beni cândan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhumdan murâdım şem’i yanmaz mı (G: 264/1)*

Beyitte, âşığın felekleri yakacak denli âh etmesi, kederinin derecesini göstermesi itibariyle dikkate değerdir. Âşığın kederlenmesine sebep olan bir başka etken, sevgiliden ayrı kalmak, yani şeb-i hicrândır. Dolayısıyla hasrettir. Bu yüzden âşığın canı yanar, kanlı gözyaşı döker, hatta sabahlara kadar ettiği figanları, hiç kimseyi uyutmaz. Ancak, buna rağmen kara bahtı uyanmaz:

*Şeb-i hicrân yanar cânım töker kan çeşm-i giryânım
Uyarur halkı efgânım kara bahtum uyanmaz mı (G: 264/4)*

Gurbette sevgiliden ayrı kalan âşık dertlidir, hastadır. Perişan halde ağlayıp inler:

*Kalmışam gurbette hayrân zâr u giryân n’eyleyeyim
Haste vü rencûr u bîmâr u perîşân n’eyleyeyim (G: 200/1)*

Beyitte geçen “zâr”, “giryân”, “haste”, “rencûr”, “bîmâr” ve “perîşân” kelimeleri, âşığın kederinin tezahürleridir. Aynı zamanda, aşkın da getirileri olan bu durumlara dayanmak kolay değildir. Bunun çaresiyle ilgili, başka bir beyitte şair kendine verilen tavsiyeyi aktarır:

*Didiler gam giderür bâde çok içtim sensüz
Gam-ı hicrana müfîd olmadı ol kan olmuş (G: 134/4)*

Aşk şarabı tavsiye edilen şair, bunu çokça içtiğini ancak bir faydası olmadığını ifade eder. Aslında kendisi bu derdin dermanını bilir. O ise son ve tek çaredir:

*Ey Fuzûlî öyle kim bîmâr-ı derd-i işksın
Yok durur ölmekden özge hiç dermânun senün* (G: 172/7)

Ölmekten başka çarenin olmaması, çekilen acının dayanılamayacak dereceye geldiğinin kanıtıdır. Görüldüğü üzere, âşğın büyük oranda hissettiği duygu, keder ve onun türevleri elem, gam ve acıdır. Hatta basit bir üzüntünün ötesinde, yoğun bir gam, keder ve acı söz konusudur. Âşğın her daim böyle olduğu düşünöldüğünde, aşkının keder ağırlıklı bir aşk olduğu aşıkâr olur. Özellikle de Fuzûlî için, bu tespit yerinde ve geçerli olacaktır.

2.11. Mutluluk Veren Elem

Aşk, akla ilk gelen anlamıyla mutluluk veren bir duygudur. Bununla birlikte, mahiyeti ne olursa olsun, aşkın içinde gam, keder, ıstırap, elem gibi duygular da yer alır. Hatta Ortega Gasset'e göre gerçek sevgi, "kendini bir bakıma çekebildiği acı ve ıstıraplarla belli eder; en iyi bunlarla ölçölür" (Gasset 1996, 9).

Gam, keder, elem, acı yukarıda ifade edildiği gibi, âşğın en yoğun yaşadığı duygulardır. Âşık için bunlar, istenilen, arzu edilen durumlardır. Çünkü bu duygular hem âşık olmanın getirisi hem de gereğidir. Bir yerde aşkın ispatıdır. Bu yüzden, aşk nedeniyle çektiği elemden hoşnut olan âşık, daima acı çekmeyi, gönlünden gamın hiç eksik olmamasını ister:

*Cefâ vü cevri ile mu'tâdem anlarsuz n'olur hâlüm
Cefâsına hadd ü cevriîne pâyân olmasın yâ Rab* (G: 24/5)

Cefa ile cevri, âşğın elem duymasını, acı çekmesini sağlar. Bunlara alışkın olduğunu ifade eden âşık, cevri ü cefânın daha da artması, hatta sınırsız olması için niyazda bulunur. Beytin arka planında, cevri ü cefâ neticesinde çektiği elemden mutlu olan bir âşık söz konusudur. Aslında elemin, gamın, kederin artması insan psikolojisine göre olumsuz bir durum gibi algılansa da âşık için tam tersidir. Bu duygular içerisindeki

birinin mutsuz olması beklenirken o, daha da mutlu olur. Bunun altındaki temel düşünce ise sevgiliden gelen her şey –bu cevri ü cefa ya da acı da olsa- kıymetlidir ve mutluluk verir. Çünkü sevgiliden gelmiştir. Aksi durumda, sevgiliyle tamamen irtibat kesilmiş olur ve bu da âşık için en büyük azaptır. Fuzûlî'nin aşağıdaki beytinde, onun sevgiliden gelen cevri bal ve şeker; gam zehrini de saf şeker gibi leziz olarak nitelemesi, bu düşüncenin bir ifadesidir:

*Ey mezâk-ı cânâ cevriün şehd şekker tek lezîz
Dem-be-dem zehr-i gamun kand-i mükerrer tek lezîz (G: 65/1)*

Âşık, acıyı reddetmez. Hatta acı çekeceğini bile bile acı kaynağının (aşk) üstüne gider. Acıyı kabul ettiği için de, bir nevi acının kendini ezmesini önler. Acıyı kabul etmesi, onun aşk içerisinde zaten var olduğu ön kabulünün, âşıktaki yansımasıdır. Ayrıca, yukarıda ifade edildiği gibi, bu kabulün de ötesinde, arzu edilen bir durumdur. Dolayısıyla acıyla barışık bir âşık söz konusudur. Aşağıdaki beyitte, bu düşüncüyü açıkça görmek mümkündür:

*Çok oldukça gam u derdüm reh-i ışk içre hoş-hâlem
Fuzûlî şâd olup şükr itmeyeyüm mi ni'metüm artar (G: 81/7)*

Aşk yolunda, gam ve derdi, nimet gibi gören âşık, doğal olarak bunların artmasından hoş-hâlem diyerek şâd olur. Gamı, derdi “nimet” gibi olumlu bir kavramla ilişkilendirmek, arka plandaki aşkla ilgili düşünceyle bağlantılıdır. Aşk içerisinde yaşanan her şey, aşkın gereği olduğu için âşığa mutluluk verir. Bu elem, gam, keder ve acı da olsa âşık bunlara seve seve katlanır. Ayrıca bu duyguların çok olması, âşığın âşıktaki derecesini arttırır. Ona “en büyük âşık benim” deme fırsatını kazandırır. Âşığı sevgiliye bir adım daha yaklaştırır. Bu ise âşığı, mutlu edecektir. Dolayısıyla âşık için *mutluluk veren elem* söz konusudur, denilebilir.

Benzer bir ruh halini âşığın, aşk derdine çare olmak isteyen tabiplere karşı çıkmasında da görmek mümkündür. Âşık, aşk sürecinde gam, keder, elem de çekse, aşk derdiyle mutludur. Bu yüzden tabipten ilacından el çekmesini ister. Asıl, derdine derman olunması halinde, zehirle-
neceğini ifade eder:

*İşk derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabîb
Kılma dermân kim helâküm zehri dermânundadır (G: 67/2)*

Yine aynı psikoloji ile âşık, bela olarak nitelenen aşktan bir an bile ayrılmak istemez. Hatta bunun için dua ve niyazda bulunur. Çünkü o (aşk) belayı, (aşk) bela da onu ister:

*Yâ Rab belâ-yı ışk ile kıl âşinâ beni
Bir dem belâ-yı ışkdan etme cüdâ meni (LM: 1123)*

*Oldukça men götürme belâdan irâdetüm
Men isterem belânu çü ister belâ meni (LM: 1125)*

Aşk sürecinde, âşığın sevgili için “can verme”si, onun için bir mutluluk, hatta onur vesilesidir. Can verdiği gün, *şeb-i arustur*. Normal insan psikolojisinde, “can vermek”, ölmek, yok olmak anlamıyla, olumsuz bir durumdur. Buna rağmen aşk içerisinde sevgili için “can vermek”, olumlu bir durum ve yapılabilecek en büyük fedakârlıktır. Ayrıca büyük bir meziyettir. Bu yüzden tam tersi durum olan can vermemek, âşığın âşıklıktaki noksanlığına delalet eder:

*Âşık oldur kim kılur cânın fedâ cânânına
Meyl-i cânân etmesün her kim ki kıymaz cânına (LM: 2475)*

*Cânını cânâna vermekdür kemâli âşıkun
Vermeyen cân i'tirâf etmek gerek noksânına (LM:2476)*

Âşık için can bir emanettir. Ona ait değildir. Aşka düştüğünden beri, o sevgiliye aittir. Âşık sadece taşıyıcıdır. Bu yüzden sevgili, “can”ı isteyince vermemek olmaz:

*Cânı cânân dilemiş virmemek olmaz ey dil
Ne nizâ' eyleyelüm ol ne seniündür ne benüm (G: 206/2)*

Görüldüğü üzere, elem, keder, gam ve acı gibi duyguları hissetmek; hastalık veya dertten kurtulmayı istememek; bela arzu etmek ve can vermek gibi normal insan psikolojisine ya da algısına göre olumsuz gibi algılanan durumlar, aşk sayesinde olumlu, arzu edilen ve mutluluk veren durumlara dönüşür.

2.12. En Büyük Âşık Benim: Kibir

Klasik Türk şiiri geleneğindeki aşk anlayışına göre sevgili tektir, âşıktan ise binlerce vardır. Âşık, bu binler arasında öne çıkmak, sevgilinin dikkatini çekmek için bir şeyler yapmalıdır. Aşkını ispatlamalıdır. Aşkının büyüklüğünü sevgiliye göstermelidir. Bu çerçeveden bakıldığında âşığın, dünyayı dolduracak denli çok gözyaşı dökmesi, halkı uyandıracak kadar şiddetli âhlar çekmesi, cevri ü cefasının sonsuz olması yönünde dua etmesi, hasret ateşiyle gece gündüz yanması vb. yönündeki söylemleri, daha fazla anlam kazanır. Âşığın bunları dillendirmesi, hem durumunu arz etmek hem de aşkını ispat içindir. Örneklere dikkat edildiğinde, hepsinde bir “en”lik durum göze çarpar. Örneğin, dünyayı dolduracak denli gözyaşı dökmek, üzüntünün en üst derecesidir. Halkı uyandıracak denli âh etmek, yine gamın, kederin en dayanılmaz noktaya geldiğinin göstergesidir. Bu söylemleriyle âşık, sevgiliye “senin için en çok üzülen benim” ve “aşkınla en şiddetli âh eden benim” demek ister. Bununla birlikte hem sevgiliye hem de diğer âşıklara mesajı ise “en büyük âşık benim”dir. Fuzûlî, bu anlamda, aşkın verdiği ıstırap ve acıdan dolayı inlemesiyle övünürken kendini bülbül ile kıyaslar:

Hansı gülşen bülbüli Fuzûlî sen gibi

Hansı bülbül nâlesi feryâd u efgânunca var (G: 82/7)

Hiçbir bülbülün inleme, feryat ve figanlarının kendisi gibi olmadığını ifade eden şair, aşkının büyüklüğünü bu şekilde açık açık dile getirir. O, tek sahip olduğu şey olan aşkıyla fazlasıyla övünür. Üstün olduğunu düşündüğü bu alanda, kendine rakip tanımaz. Kendini bülbülle kıyaslaması boşuna değildir. Daha önce, âşıklık alanda nam salmış birileri varsa da, ya onları küçümser ya da kendine eşit görür. Bu anlamda, hedef alınan kişilerden biri meşhur âşık Ferhat’tır:

Âciz imiş yıkmağa âh ile kâhu kûh-ken

Neylesün miskin anun ışkı ol mikdâr imiş (G: 6: 130/2)

Beyitte, âh ateşinin etkisinin âşıklık ölçütü olarak baz alındığı görülür. Fuzûlî’ye göre Ferhat, aşkının âhıyla bir dağı (Bî-sütûn) dahi eritemez. Bu yüzden onun aşkın miktarı, bir dağı dahi eritemeyecek kadar azdır. “Miskin” diyerek onu küçümsemesini daha da pekiştiren şair, buna

karşılık kendisinin değil bir dağı, çok daha fazlasını aşkının âhıyla eritebileceğini iddia eder. Dolayısıyla, bu şekilde Ferhat'tan daha büyük bir âşık olduğunu ispata çalışır.

Adıyla tarihe mâl olmuş bir diğer âşık Mecnûn da, şairin hedefi olmaktan kurtulamaz. Şair, âşıklık isti'dâdı, aşk kabiliyeti ve sadık âşık olma yönünden kendisini onla kıyaslar:

*Mende Mecnûndan füzûn âşıklık isti'dâdı var
Âşık-ı sâdik menem Mecnûnun ancak adı var (G: 68/1)*

Şair, her ne kadar Mecnun'un ismi duyulmuş ve meşhur olsa da, kendisinin aşk konusunda daha kabiliyetli ve sadık âşığın gerçekte kendisi olduğunu iddia eder. "...ancak adı var" ifadesi onu küçüm-sediğinin açık ifadesidir. Örneklerde görüldüğü üzere, âşığın aşk söz konusu olduğunda hiç tevâzu sahip olmadığı gibi, açıkça kibir gösterdiği göze çarpar. "En büyük âşık" olduğunu kanıtlama yönündeki çabası bunun en temel göstergesidir. Kibir, hem duygu hem haslet olarak olumsuz bir durumdur. Ancak aşk içerisinde, amaç itibariyle düşünüldüğünde, hoş görülebilir bir hale bürünür.

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatı gazel geleneği içerisinde aşk, ana temalardan birini oluşturur ve bu kavram etrafında geniş bir *aşk edebiyatı* meydana gelmiştir. Bu gelenek içerisinde aşk, basit ve çekici bir arzudan hastalık derecesine varan tutkulara kadar çeşitli boyutlarıyla işlenmiştir. Aşk, sevgilin ilk kez görülmesiyle başlar, ayrılıkla devam eder ve vuslata kadar sürer. Âşık, sevgili ve rakibin bu süreçteki ilişkisi aşkı oluşturur. Yalnız aşk, âşık ile sevgili arasında daha çok âşığı ilgilendiren bir durumdur. Sevende haddinden fazla, sevilende ise yok denecek kadar azdır. Bu durumun neticesi, aşk sürecinde âşık daha aktif iken sevgili pasif durumda kalır. Hemen tüm duyguları âşık yaşar. Sevgili ise duygu durumuna katılmaz. Yalnızca aşkın ve diğer duyguların ortaya çıkmasını sağlayıcı ya da onların nedeni görevindedir. Duygular itibariyle, aşkın merkezinde âşığın olduğunu söylemek mümkündür.

Genel olarak klasik Türk şiirinde, özelde Fuzûlî'nin gazellerinde, keder ağırlıklı bir aşkın işlendiği söylenebilir. Vuslatı olmayan bir aşkta, bu doğal bir durumdur. Bununla birlikte, aşkta temel amaç her ne kadar sevgiliye kavuşmak olarak ifade edilse de, asıl amaç aşktır. Yani aşkı doyusuya yaşamak, aşkla olgunlaşmaktır. Bunun yolu ise sevgiliye kavuş/a/mamaktan, acıdan, kederden, elemden, hasret ateşinden, kıskançlık ateşinden, sabır göstermekten, ümit ile korku arasında yaşamaktan, âh etmekten, gözyaşı dökmekten, feryat ve figan etmekten, cevr ü cefa çekmekten, aşk belasına katlanmaktan ve can vermekten geçer. Âşığın yaşadığı ya da karşılaştığı hemen her durum, bir duygunun ya nedeni ya sonucudur, denilebilir. Bu yüzden beytin arka planındaki duygunun keşfi, beytin anlamının izahında mühim bir noktadır. Ancak beytin çözümlenmesi bu noktada sona ermemelidir. O hissin daha da derununda, mutlaka aşkla bağlantısı kurulmalıdır. Çünkü her duygu aşk içerisinde anlam kazanır ve onla ilgisi nispetinde metne girer. Böyle bir çözümlenmeye gitmek, hem beytin daha iyi anlaşılmasını hem beytin benzerleri arasındaki yerinin tespiti hem de şairin aşk hazinesine nasıl bir katkıda bulunduğu ortaya konabilmesi adına önem arz eder.

Fuzûlî'nin gazellerinde tespit edilen duygu durumları, hemen her şâirin divanlarında rastlanabilecek türdendir. Âşık kimliğiyle her şâirin hasret ateşiyle ya da kıskançlık ateşiyle yandığı; gam, keder ve elem içinde olduğu; başta sevgili olmak üzere dünya, felek, talih karşısında hayal kırıklığı yaşadığı vb. görülebilir. Gazeller itibariyle metinlerde bir üst okuma yapıldığında şairlerin, asıl amacının "hasret ateşiyle en çok yanan benim", "aşktan dolayı en çok kederlenen, acı duyan benim", "sevgilinin cevr ü cefasına, yaralamasına en fazla sabır gösteren benim", "sevgilinin en büyük hayranı benim" iddiasını kanıtlamak olduğu söylenebilir. Bunun da arka planında ise "en büyük âşık benim" iddiası yatmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKTUNÇ, Hulki (1995), "Aşkın Aşkınlığı ya da Ortadoğulu Bir Erotoman Üzerine Notlar", *Cogito Aşk Özel Sayısı*: 4, Bahar, 75-79.
- AKÜN, Ömer Faruk (1994), "Divan Edebiyatı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, 389-427.

- AKYÜZ, Kenan (1997) (Haz.), *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARI, Ramazan (2017), *Fuzûlî'nin Gazellerinde Beşerî His ve Hasletler*, Basılmamış Doktora Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇETİNDAG, Yusuf (2011) *Aşk Üzerine*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- DİLÇİN, Cem (2001), *Fuzûlî Divanı Üzerine Notlar*, Harvard: Harvard Üniversitesi, Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü.
- DOĞAN, Muhammet Nur (2010) (Haz.), *Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn*, İstanbul: Yelkenli Yay.
- GASSET, Ortega (1996), *Sevgi Üstüne*, Çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Kapı Yay.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1961) (Haz.), *Fuzûlî Dîvânı*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÜLEÇ, Cengiz (2014), "Ney Neden feryat eder?", *Psikeart Ayrılık Özel Sayısı* 34, Temmuz-Ağustos.
- KAYAOKAY, İlyas (2016) "Ortega Gasset ve Erich Fromm ile Nedîm'in Aşk Nazariyesine Dair Ortak Husûsiyetler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 16, İstanbul, 195-226.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1956), *Fuzûlî Hâfız: İki Şair Arasında Karşılaştırma*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- NASİO, J.D. (2007), *Aşk Acısı*, Çev. Hatice Bakanlar, Canan Coşkan, Ankara: İmge Kitabevi.
- PALA, İskender (2004), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yay.
- _____ (1995), "Âh Mine'l-Aşk", *Cogito Dergisi Aşk Özel Sayısı*: 4, Bahar: 81-102.
- ÖZCAN, Recai (2008), *Türk Romanında Aşk*, Basılmamış Doktora Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- PARLATIR, İsmail (2002) (Haz.), *Fuzûlî Türkçe Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- TARLAN, Ali Nihat (2013), *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Ankara: Akçağ Yay.
- TOLASA, Harun (2001), *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Akçağ Yay.
- YALÇINKAYA, Şerife (2007) "Yol Metaforu ve Klasik Türk Edebiyatında Arayış Yolculukları", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 13, Ocak 2007, <http://www.academia.edu/30571197/> (E.T.: 05.04.2018).